

Het stille leed van de overbodige

Socioloog Heinz Bude waarschuwt voor sociale uitsluiting

Achtergrond - 20 april 2009

(20 april 2009) Het is die kennis die op verjaardagsfeestjes net iets te veel drinkt. Hij spreekt cynisch over zijn ontslag, nadat hij na twintig jaar overbodig werd bij zijn werkgever. Een kettingreactie heeft hem naar de rand van de samenleving geleid. "Steeds meer mensen kennen zo iemand", zegt de Duitse socioloog Heinz Bude.

Sociale uitsluiting is het centrale thema van Bude's boek 'Die Ausgeschlossenen - Das Ende vom Traum einer gerechten Gesellschaft'. De hoogleraar van de Universiteit Kassel bezocht vrijdag het Duitsland Instituut Amsterdam om zijn werk nader toe te lichten.

Het is een duister beeld dat Bude scheidt. Een nachtmerrie voor de gegoede middenklasse, maar zeker in tijden van economische crisis een reëel scenario voor de westerse beroepsbevolking.

"Vanaf de jaren tachtig tot de huidige economische crash heeft zich een grote groep uitgesloten gevormd", aldus Bude. "Zij kunnen de maatschappelijke ontwikkelingen niet meer bijhouden of hebben altijd al voor gesloten deuren gestaan."

Volgens de socioloog zijn velen buiten hun eigen schuld in een maatschappelijk benarde positie geraakt. "Dit begint meestal als iemand zijn baan verliest", zegt Bude. Werknemers kunnen gemakkelijk het kind van de rekening worden als bijvoorbeeld industrie verdwijnt voor dienstverlenende beroepen. "Hiertoe zijn totaal andere vaardigheden nodig", zegt Bude. "Wie hieraan niet kan voldoen, is overtuigd."

Dit is geen nieuw fenomeen en dat weet Bude ook. De mijnsluitingen in de jaren zeventig en tachtig staan veel Zuid-Limburgers nog helder voor ogen. In België bijvoorbeeld, verschoof het economische zwaartepunt van het industriële Wallonië naar Vlaanderen, dat zich na een agrarisch verleden op de dienstverlenende sector wierp. De Walen blijven achter, met verouderde industrie, gesloten mijnen en weinig toekomstperspectief.

Potemkin-steden

Met name in de voormalige DDR is een soortgelijke tendens te bespeuren. “Kijk naar stadjes als Bautzen of Görlitz”, zegt Bude. “De centra zijn weer prachtig opgeknapt, maar het zijn Potemkin-steden. De pas gepleisterde façades verbergen het leed.”

Wie het slachtoffer wordt van een economische en sociale ommekeer bevindt zich al snel op een hellend vlak, zo waarschuwt Bude. “Het is van groot belang of iemand zijn plaats in de maatschappij heeft gevonden en weet te behouden”, stelt de socioloog. “Als iemand zich door omstandigheden uitgerangeerd voelt, leidt dat vroeg of laat tot zelfverwaarlozing.”

Bude spreekt van een kettingreactie. Een ontslag leidt in de regel tot financiële problemen en daardoor spanningen in een huwelijk. “Binnen een kort tijdsbestek kan iemand zijn baan en partner verliezen”, zegt Bude. “Vaak volgt het zelfrespect als de vernederende gang naar het arbeidsbureau moet worden gemaakt.”

Criminaliteit

Een andere risicogroep signaleert de socioloog onder de vroegtijdige schoolverlaters. Volgens Bude zijn dit in de regel jongens, vaak met een migrantenachtergrond of uit een gebroken gezin, waarbij de verzorgende ouder vaak afhankelijk is van een uitkering. De opvoeding laat door de sociale omstandigheden te wensen over. In plaats van een opleiding, kiezen deze jongeren liever voor het snelle geld dat in de criminaliteit is te verdienen.

Volgens Bude voldoen de politieke antwoorden op deze problematiek niet meer. “De meeste welvaartstaten, en zeker de Bondsrepubliek, probeerden met extra geld of de nadruk op onderwijs de maatschappelijke verschillen op te heffen”, zegt de socioloog. “Maar deze vorm van positieve discriminatie heeft alleen maar tot meer passiviteit bij deze kwetsbare groepen geleid. Daarbij hebben bijna alle verzorgingstaten, zeker door de economische crisis, hun financiële grenzen bereikt.”

Maar ook een sterke wederopstanding van de economie lost de problemen van de uitgeslotenen niet op, denkt de socioloog. “Sterker, meer welvaart leidt tot meer ongelijkheid.”

‘Amerikaanse toestanden’

Hij voorspelt dat ook West-Europa steeds meer te maken krijgt met “Amerikaanse toestanden”. Zo is het Oost-Duitse Leipzig welvarend geworden na de val van de Muur. “Maar nauwelijks twintig kilometer verderop leeft praktisch iedereen van de bijstand. Ook hier krijgen we te maken met een extreem gefragmenteerde

maatschappij, zoals in de Verenigde Staten.”

Een versnipperde samenleving is volgens Bude het spookbeeld van beleidsmakers die uitgaan van een brede middenklasse. De Duitser denkt dat de maatschappelijke kaste van *Otto Normalverbraucher* steeds meer aan erosie onderhevig is. “We leven niet meer in de tijd van het *Wirtschaftswunder*, de huidige samenleving is complexer en anoniemer geworden. We moeten afscheid nemen van de eenduidige focus op de middenklasse.”

In die verschuiving moeten de beleidsmakers het zoeken, denkt Bude. “Politiek draait om de vraag hóe je mensen aan de rand van de samenleving weer erbij weet te betrekken”, zegt de socioloog. “Dit los je niet op met alleen maar materiële steun.”

Sander van der Ploeg is redacteur van het Duitslandweb

Afbeelding:

occ4m, flickr.com

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/754/het-stille-leed-van-de-overbodige>